

תמר גטר

ערבסקה

כל אחיזה בדמויות ואירועים היסטוריים היא מקרית
בהחלט

רָצִין. עד כמה שיישמע מוזר, כך קרא לעצמו נער הגומי הטורקי. הוא היה טיפוס אקסצנטרי, כלומר בדיוק כמו מעגל שאִין לוּ מֶרְכָּז הַמְּשֶׁתֶף לְזוּלָתוֹ, ובכך, לא רק שהיה לא תימהוני ולא בלתי רגיל, אלא דווקא, בכך, במיוחד, היתה הרגילות שלו יוצאת מן הכלל. קידה וסליחה.

לפני שפנה לקריירה של רקדן, כלומר לאותה בנייה מפרכת של מערכת השרירים הייחודית, החד-פעמית שלו, זו שגם הובילה אותו ישירות ומהר אל אוכדנו, אוכדנו הנורא (שחטו אותו, אלא מה?), עסק בהיסטוריה, בהיסטוריה מקומית. להיות כמו אבא ולהיות כמו אמא הודיע בנשימה אחת לכל מי שהקשיב לו. כולם הקשיבו לו. הוא היה יפה-תואר במידה כה מצויה עד שנדמה לכולם כי מימיהם לא חזו ביופי כזה. והוא היה בנם היחיד והמיוחד של זוג מלומדים, תערובת מקדונית-טורקית-ארמנית, שניהם אשורולוגים-מקראיים בעלי שם. אביו החליף את שמו הטורקי לשם היווני אֵיסוֹן שפירושו זה אשר הוא עשוי, ואימו קראה לעצמה אגאפתה, בעברית היינו אומרים, אהובה. הם גרו באיסטנבול בבית משובץ כולו מוזאיקות ירוקות, מוקף ברושים ואורנים. לשני הכלבים של המשפחה המיוחסת קראו אַבְדוֹן ואפוליון, וכן הלאה וכן הלאה. כל הייחוד המודרני והאינדיבידואלי הזה התרחש לו באופן בלתי תלוי לחלוטין ברוחות המנשבות סביב מהפכת הטורקים הצעירים, כלומר בראשית המאה העשרים.

ובכן, טרם הפך רָצִין לנער הגומי, ישב במרפסת, זלל פיסטוקים וקרא ספרים.

בגיל שש שלט רָצִין בעברית. כדי לדעת מה אומרים אבא ואמא כשהם לא רוצים שיבין. בלתי נתפס כמעט – אבל עובדה. בתוך כך בחר את השם הזה,

אמרה; בת חברים שלנו, בלונדון, תכשיט כמו שלנו, יודעת את כל ג'אופרי אוף מומס בעל-פה והיא בקיאה בעלילות מלכי אנגליה, אולי ככה זה ילדים... בכל אופן, הוסיפה אגאפתה בהטעמה, אנחנו לא היינו כאלה, הדור הולך ופוחת. כמו איזה קוף קטן, גועל נפש, תוכי; תיגלת כמו תיגלת... הילד שלי הרוס, זה ממש בלתי אפשרי, אני לא חושבת שהוא מבין מלה מכל הדקלומים שלו, הוא אפילו לא יודע איפה היו מלכויות יהודה וישראל... הוא שומע את אייסון מתאמן להרצאות והוא פשוט מחקה אותו. הוא בכלל לא שומע מה שהוא מדבר, הילד הזה! כך עמד וצפה בחיסולם של רבע מיליון אחיו, עצמו ובשרו... אתם לא סבורים שזו קטסטרופה שילד ידבר ככה? אגאפתה נאנחה בחינניות. אייסון והאורחים מחו בתוקף. כולם עד אחד אמרו שעד עכשיו, ילד כזה, לא היה ולא נברא. הילד הזה הוא משהו, אמרו. אייסון זרח. הוא העיף מבט מנצח באשתו. מן החדר השני בקעה נביחה פראית. זה בסדר, אמרה אגאפתה, עכשיו הוא הפך לכלב. כלב-אל, תיקן אייסון בקפידה, ילד רגיל, ילד נורמלי, הבן שלנו, זה העולם משוגע!

ערב הולדתה כטורקיה שררה אווירה לאומנית באימפריה העות'מאנית. מבלי להבין דבר וחצי דבר ידע רִצִין בחוש של ילד לנגן על מאווייהם הכמוסים של אורחי הוריו: אותם מלכים אשוריים עתיקים ידעו לכבוש, לבזוז, לנשל, לדכא, להגלות, לערבב, לבלול ולכתוש את כל עמעמי האיזור אלה באלה בצורה כה יעילה שבמשך מאות שנים מיליוני בני-אדם איבדו כל קשר עם זהותם השבטית, הלאומית והדתית, ובעצם בכלל לא באמת ידעו מי הם. דרוסים כחומר חוצות העלו מס לשליטים, אכלו פיתה והקריבו קורבנות לשלל אלילים אזוריים לפי המטרות המבוקשות, קצת יותר גשם, גובה החיטה –

אבל מלבד הזוועות, עלה מן המטחנה הארכאית הזו גם צליל הבלילה אשר משך אוזניים מודרניות, גם את אוזניהם של טורקים צעירים, אף שבכל מאורס, בְּזו כליל לכל אידיאה של כיבוש וראו בה סרח עודף, פעם אחת של המזרח הארכאי, אשר כבר עידנים לא היה אלא מחוזותיו המנוונים של הלוונט, ופעם שנייה של אירופה הארכאית, זו של הכנסיה הצבאית, אף היא מזה עידנים, ואולי מעולם, לא היתה אלא גילומו של אימפריאליזם מבוסס ומנוון גם יחד. לא דגם מזרחי, ולא דגם מערבי; לזה היו בטורקיה הצעירה אוזניים, וטורקיה – אמרו – תהיה משהו אחר, לא זה ולא זה. טורקיה תהיה יפן של המזרח התיכון; מסורת אסלאמית עתיקת יומין וטכנולוגיה דמוקרטית.

רִצִין היה ילד בעל דימיון רגיל. כמו בימינו הילדים מול אוואטאר. כל

הסיפור הזה התרחש לפני בקושי מאה שנה, זה הכל. ושחטו אותו. עוד נגיע לזה. זהו באמת סיפור איום ונורא שעוד לא הגענו אליו; איך הפך רֶצִין מילד אקסצנטרי לגדול רקדני הגומי באזור, הוא על כל סמרטוטי האדומים והכתומים והקישוטים שתלה על עצמו, והחינה הכתומה שהיה מורח על גופו לפני הופעות כדי שיהיה אדום, פרחוני וזרחני ממש כאותה ארינה, האם הנבטית מילדותו. איך פשוט שחטו אותו על לא דבר, את רֶצִין היפה, החיור, תמיד חיור, הרקדן שפיו נשאר חתום גם בפני החנפים שבמראייניו. רק גופו התנועע, גופו של האיש השתקן והמוזר אשר צמח מן הילד המשוגע שדיבר כאחוז תזזית. הוא, על צמידיו, אצעדותיו, טבעותיו, חרוזיו, עגיליו ונזמיו, על כל כתובות הקעקע המסולסלות החקוקות על בטנו, סביב הטבור, ומגבו ועל זרועותיו הדקיקות, ועל שוקיו, אלה שאיש לא ידע לפענח את פישרן, אבל אנחנו כבר יודעים; אייסון ואגאפתה, אבדון ואפוליון, תיגלת וארינה, פקח ורֶצִין, ואחוז, מלך יהודה האומלל, ראשו בין שתי ידיו, הוגה בטבח עצמו ובשרו ברום מגדלו בירושלים מרוקנת – כל עושרו ואושרו מן הבית הירוק שחקק על עורו.

את רֶצִין ביתרו לחלקים. זה נעשה באמת סיפור ירוד, הכי עלוב, על תשוקות בזויות, דגנרציה בסמטאות מזוהמות... נגיע לזה, אף שבמידה רבה זה מיותר בתכלית וחבל על הזמן. למה צריך היה לשחוט רקדן אלוהי כזה, ומה כבר יש לומר אודות קנאה?

הילד רֶצִין אהב את תסבוכות הפשעים של העולם הארכאי, ממש כשם שאהב לכהות אל תוך תוכם של סיבי המרכדים הקלועים, השזורים והרקומים אשר הונחו בכל מקום בבית הנרחב, על גבי המוזאיקות הירוקות. הוא היה בן טובים, דקאדנט מבטן ולידה, היה נטוע באיסטנבול וחש עצמו מושרש וטבעי באיזור המתורבת והלוחמני ביותר בעולם מאז תקופת האבן. כהוריו, גם הוא, כך אפשר לומר, לא באמת התעניין באקטואליה פוליטית, לא כילד ולא כנער גומי, שנים ספורות אחר-כך. כל אדם ישאל, איך יכול להיות דבר כזה? בלתי מתקבל על הדעת. ובאמת, מוזר יתר על המידה, ואפילו ממש בלתי הגיוני, לפחות כשמדובר בהורים, זוג היסטוריונים, ברגע היסטורי כזה רגיש, ועוד ממוצא בעל שילוב כה רגיש?

אבל כך זה היה, ואף עשוי היה להיחשב חריג בממדים אקסצנטריים, לולא זוכרים או משערים את ההקף העצום הזה של רציחות ואת הדרישות שתבעו אלה מחוקריהן; לחפור במדבריות לוחטים, לפענח פיסות חרסים לאלפיהן, אמולטות, תבליטים מחוקים, לוחות טין ופפירוסים מתפוררים, ויכוחים בינלאומיים, וכל השפות הללו, עתיקות מאוד ועתיקות פחות, שצריך היה לשלוט בכלן אך ורק

כדי להיזיז מעט, מחדש, חלק זה או חלק אחר של פאזל מפוקפק, בלתי נגמר, אשר כל רעידת אדמה, וכל סופת חול גדולה, חוללו שמות גם בחלקיו הגמורים לכאורה. זה המסעיר שבדבר, טען אייסון, כאשר עוד פיסת מידע עירערה מחדש את מוסדות התמונה. אגאפתה היתה ארצית יותר וגם התייאשה בקלות. כל זה, טענה כנגדו, רק על מנת לוודא את מהלכיהן המתועבים של אותן רצחניות מאובקות מלפני עידנים? לא, אמר אייסון, הרוצחים הם רגילים שברגילים, הם ממש לא הסיפור.

אם רוצים להיות מציאותיים, אי־אפשר לתהות באמת על הסתגרותם של צמד אשורולוגים מקראיים מפני עוד אירוע כזה או אחר בעולם; הרגילות היא רגילה.

כל מושג ברור אודות מה באמת קורה בטורקיה, לא היה לא לְרָצִין ולא למשפחתו. וממילא הכל היה עמום ועמוס רגשות מכל סוג. אבל זו היתה עובדה: האימפריה התהפכה. השולטן הודח. נשות ההרמון ברחו לכל עבר, מיעוטן הפכו לפמיניסטיות ידועות והצטרפו למהפכה. רופאים וקצינים במועצת האיחוד והקידמה הפיצו אוטופיה מודרניסטית, לאומנית, והביאו את החוקה. עד 1918 הצליח הליברליזם החדש לייצר משטר דיכוי אכזרי וגזענות מופתית נגד עמי האימפריה המפוררת והקרועה שסופה הידוע בטבח מיליון ארמנים.

כאמור, במשפחתו של רָצִין עסקו בעת העתיקה בלבד, ולא החתית, אלא דווקא האשוריתֵן נניח, שעסקו בתרבות החתית. אולי במצב סימטרי שכזה, ממרחק של המאה העשרים מלפני הספירה היה איזה קשר אמיץ יותר עם אירועים אקטואליים של המאה עשרים שלאחריה? קשר עם היסטוריה עתיקה כשלעצמה, ובכל זאת קרובה יותר; הטורקסטנים, הסלאַוִקִים... מי יודע? אבל בכלל מי יודע, מי הם אבות אבותיהם של אלה, ומי של הכורדים, ומי הם אבותיהם של הארמנים, ומה בכלל לחשוב על כנען, על מלכות יהודה ועל מלכות ישראל, אשר במשך דורות על גבי דורות עסקו בייבוא מסיבי של נשים חתיות שיופין היה מפורסם ונחשק מהים השחור ועד המפרץ הפרסי, מחופי הבוספורוס ועד חופי טונס ואלכסנדריה, לכל אורך קו החוף המפותל של הים התיכון... עניינים יגעים... ואז – גויי היבשה, ואז – גויי הים, מופעי האימים שעלו כמו צונמי מתוך ה"ירוק העמוק"... פריגים, פיניקים... פלשתים... עמים יפי תואר, כולם דם אחד, צצו כפטירות בסיומו של כל מסע רציחות.

היה להם הארמון הירקרק שלהם, הילד המשוגע הזה, הבעייתי, האמולטות והפאפירוסים, מכונות כתיבה וניירת עות'מאנית עתירת סלסולים אשר ביססה

את ייחוסם וזכויותיהם באיסטנבול לעולמי־עד, והשאר לא היה אלא קרואסונים פריכים – עוגת הסהרון הזו אשר עשתה מסלול חוצה תרבויות מדהים, מיד, ועוד ממש בעיצומו של מרד האופים הווינאיים נגד הפקודה העות'מאנית לספק מדי בוקר פיתות לצבא: קחו, תאכלו את עצמכם, אמרו האופים של וינה הכבושה, והצבא זלל והתקוטט על פירורים, והעוגה נסעה ישירות מווינה לאיסטנבול – קרואסונים, ואיך שוב השחיתו אברון ואפוליון את ערוגות הסיגליות, אצטרובלים פוקעים מעל בריכת המים וריח אורנים.

עוד קצת לפני שאני מגיעה אל אירועי הגומי ממש, יש לשאול למה דווקא מכל השמות האקזוטיים והמצלצלים של הרבע השני של האלף הראשון לפנה"ס, בימי המלכים תַּגְלַת־פְּלֶאָסֶר השלישי, שֶׁלְמַנְאָסֶר החמישי, סַרְגֹּון השני, סַנְחַרִּיב, אֶסְרַחְדָן, אשורבניפאל, מדוע בחר לו הילד הגאוני הזה – כי אכן, כך ובצדק טענו כולם, שהילד גאון, וכמה טורקים למדו מעצמם עברית עד גיל שש?! – בשם 'רִצִּין'? תשובה על כך לא נתן רִצִּין מעולם. הרי הוא השתק כליל בבגרותו. אבל לא קשה לנחש; כאשר האב הוא זה אשר עשוי והאם א הו ב ה , למה לא יהא הבן, רִצִּין? הוא זה אשר פירוש שמו הוא הנעים, הרצוי והמרצה. כמעט מדהים לחשוב עד כמה הכל גלוי על פני השטח, דבור על פניו, ברור ומוגדר כדקיקותו של קו מעגל.

אשר לדמותו של המלך מן המאה השמינית לפנה"ס, רִצִּין מֶלֶךְ אַרֶם עצמו, זו היתה חיוורת למדי – כלומר כדמות אבא־רבא דווקא – ונטולת חשיבות, פרט לעובדה שלמרות זקנו הכתום, היה מאהב כביר לנסיכה נבטית, שרִצִּין הילד איווה לו כאם עתיקה ואלה. וכמובן היה מותו; אותה הוצאה מפלצתית להורג בסגנון חסר העכבות של תַּגְלַת־פְּלֶאָסֶר. גופו בותר לשלושים חלקים, על פי הסדר, מיפרק אחר מיפרק, כולל עקירה מיוחדת של עיניו, אפו, פיו, אוזניו, מוחו, ליבו, כבדו, כליותיו ומבושיו אשר הורמו, כולם, בזה אחר זה, על שיפודים גבוהים, אל מול המוני אדם המכסים על עיניהם מפני השמש ובוהים בתהליך ואל המראות מבעד לאצבעות עצבניות שהסיטו את בד כיסויי הראש לכאן ולכאן. מאות כלבים – וכשאני אומרת מאות כלבים, אני מסתמכת על מקורות מהימנים – מאות כלבים נבחו בקולי קולות.

ויש גם משהו לומר אודות הכלבים האלה, אם אומנם היו כלבים. הם התגלו במאגר תבליטים עצום אשר נעקר מן האדמה, נחפר כולו החוצה, נוקה וטופל ביסודיות לאחר אחת מסופות החול הגדולות. התמונות היו שחוקות במידה יוצאת מן הכלל אפילו לגבי מצב השברים הרגיל באזור. החוקרים פצחו באחד הוויכוחים הסוערים ביותר בתולדות המקצוע. היו אלה שאמרו כי הקווים

המעוקלים באבן אינם אלא שיירי גבעולים, עיטורי צמחים ותו לא. אחרים אמרו, טחו עיניכם מראות – כלבים! חמוקיים של כלבים הם הסימנים, ואלה הם הכלבים שחיכו לשיירי הבשר והיו, והינם, העדות הנוראה, המפוארת, לאכזריותו של תַגְלֵת פְּלֶאָסֶר, גם התראה עתידית לכל מורדים במלכות.

התפנית אל החיים הגופניים הטהורים, חיי נער הגומי, התרחשה בגיל שבע- וחצי. בסוגה, גם זו היתה מהפכה של טורקי צעיר. רֶצִין מאס בספרים. זו הדרך הקצרה והעניינית ביותר לתיאור התפנית. ספרים ומזון, יש לומר ליתר דיוק, כי עד התפנית היה רֶצִין ילדון מפוטם ורופס. כיוון שפיתח מינקות ממש רגישות עליונה למחמאות, וגם תלות עמוקה בהן, היה זה בלתי נמנע שלא ישים לב לכך שהללו פוחתות עם הזמן, ומתייחסות, אם בכלל, רק לכישוריו הרוחניים, כמו למשל השליטה בעברית. רֶצִין ביקש להתנער מעתידו המובטח כהיסטוריון של הסהר הפורה, המזרח התיכון ואסיה הקטנה. יום אחד ישב בגן והסתכל על לטאה תופסת זכוב. מכאן ואילך התרחש הכל במהירות עצומה: צומות, התעמלות, ריקודים אל מול המראה. רֶצִין ידע את אשר לפניו, הציב את דרישותיו המדוקדקות, והוריו צייתו לו בחיל ורעדה. היה להם בן יוצא דופן. לא היתה להם כל ברירה. הם היו אנשים מודרניים, אנשי העולם הגדול, בלי המהפכה הטורקית או חרף המהפכה. והיו להם השמות שלהם, אייסון ואגאפתה, שמות שהמריאו גבוה ורחוק, לא פחות משמו של בנם, רֶצִין, השם שבחר לו בכוחות עצמו בגיל שש. אולי על כגון זה נאמר שהתפוח לא נפל רחוק מן העץ.

רֶצִין היה בר מזל. מורים ומורות לריקוד, מומחי עצמות ושרירים, דיאטנים ומעסים, נגני עוד וחלילים פקדו את הבית הירוק מבוקר עד ערב. בגיל שתים- עשרה לא זכר רֶצִין מלה אחת בעברית ולא ידע ולא זכר מדוע בחר בשמו. בכלל, בקושי דיבר. הוא היה ארוך ודקיק, שקוף כמעט, גמיש כתולעת משי, וכשחולל, הביטו בו אנשים ביראה מעורבת בזוועה. גוף כזה, גמישות כזו, האופן המופלא הזה בו הציץ ראשו, בקע לו אט-אט משתחל מבין הברכיים, דבר כזה, יכולת כזו, לא תהיה להם אף פעם.

כל זה התרחש באיסלמבול, כפי שאהבו לכנות את העיר הזו, וכאן בעצם מתחיל הסיפור שלנו.